

Spårarbete

Jag påbörjade mitt romanprojekt, som är baserat på släkthistorier, parallellt med efterforskningar i arkiv. Inte släktforskning i vanlig mening, eftersom lejonparten av detta redan var gjort av en ambitiös skollärlarinna i Lund på 1950-talet. Det fanns ett skelett, men inget kött. Jag ville veta vilka människorna var, hur de levde och verkade, vilka drömmar de hade haft. Inte minst för att försöka förstå vem jag själv är. Detta var något år innan jag kom in på Författarlinjen.

Under skrivandets gång stötte jag ideligen på frågor som jag försökte finna svaren på. Och det skulle visa sig vara en prövning. Historien tvingades ideligen göra nya svängar för att förhålla sig till vad som de facto hade hänt. För jag var på något sätt besjälad av att finna sanningen. En person som hade utvandrat till Amerika var bevisligen i Stockholm istället. Och när han väl kommit över Atlanten skulle det visa sig att han befann sig i Köpenhamn. Som stödkäpp i skrivandet hade jag vad som hade "berättats i slakten", men käppen var ostadig och jag slant flera gånger. Ack, dessa släktingar vad de gäckade mig. Och de vackra eftermälena klingade allt falskare, där rösten, min far, hade velat framhäva allt det fina, vilka utomordentliga personer dessa människor varit. Eller hur tokiga. Samtidigt som det pinsamma och obehagliga hade grävts ned i tystnaden.

Och likt en väluppfostrad höna satt jag vid datorn och svängde än hit och än dit i berättandet för att anpassa mig efter "de senaste rönen". Och så plötsligt en dag gör en för mig helt okänd person sig till kända och blandar sig i berättelsen. Hej vad det gick. Och fler personer ville in. Det var som om de alla hade suttit i väntrummet ivriga att få komma in och när jag gläntade på dörren så slank de in och började prata och stå i. Omöjliga att stoppa. Och det var som om mina romanfigurer hämtade ur verkligheten blev rosiga om kinderna, började leva och ta sig friheter. Nämen hallå, ropade jag. Det stämmer ju inte! Så var det väl inte? Kom tillbaka! Men då hade de redan myllrat sig in i historien och den började leva sitt eget liv. Vad skulle slakten nu säga?

Men det var då det roliga började. Jag hade kommit till den punkt då jag insåg att jag visste en hel del om mina släktingar, men det fick stanna vid det. Nu var det dags att utnyttja dem till

något mer, fiktionen fick ta över mer och mer. Inte för att göra personerna mindre sanna, snarare för att accentuera vilka människor de var, deras karaktärer. En person för bevisligen inte till Amerika, men de gör hon i berättelsen. Hade hon haft möjligheten till det i verkliga livet tror jag hon hade gjort den resan. Jag skapade också möten som heller inte kan ha ägt rum.

Detektivarbete i gömda skatter

Jag har foton och brev som jag kan utnyttja och som jag har studerat noga, ibland suttit länge med förstoringsglasat för att komma dessa människor ännu närmare. Breven är insorterade i ordning, Excelarket ifyllt med kronologiskt viktiga data. Jag hade sorterat upp deras liv. Men sedan då?

Metoden var inte ny för mig. Jag har tidigare genomfört ett liknande projekt där jag försökte skriva mig närmare sanningen om min mamma och den för mig okände halvbror som jag plötsligt fick i vuxen ålder och som i ett slag förändrade min relation till min mamma. Efter flera års skrivande resulterade arbetet i en bok ”Livstystnad. El pacto de silencio”, utgiven på Books-on-Demand och spridd främst i vänkretsen. En bok som tillkom efter åtskilliga resor till Madrid och till min halvbror som kontinuerligt fick ta del av mitt manus. Då var det viktigt att ge upprättelse åt vår mamma, men också komma varandra närmare som syskon. Jag använde fiktionen i de passager jag inte visste något om, men som jag ville fördjupa och skapa mer känsla i. Jag speglade också mig själv som vuxen i de upplevelser min mamma hade haft som ung. Mitt eget jag fanns närvarande i boken.

Detektivarbete jag ägnat mig åt nu har bland annat inneburit att jag tagit död på vad som sagts vara sanning. Jag for till Rigsarkivet i Köpenhamn, drog på mig de vita vantarna, för att kontrollera elevlistorna vid Musikkonservatoriet där en av huvudpersonerna, Ludvig, skulle ha gått under 1800-talets andra hälft. Men icke! Var det bara lögn? Skolläraryrket i Lund (och församlingsprästen) hade angett att denne person utvandrade till Amerika 1885. Lögn. Av en händelse hittade jag honom i Stockholm. Hans fina systrar Alma och Elfrida var omtalade som herrgårdsfröknar som fick danslektioner och hade guvernant. Lögn! Den ena av dem var nyfödd då detta skulle ha inträffat. Det sägenomspunna krackelerade bit för bit. Sakta men säkert har istället en helt annan historia trätt fram.

Ludvig försvann spårlöst i Amerika. Kvar finns ett kuvert från Svenska konsulatet i New York som skickade hem hans få tillhörigheter 1930. Men själva brevet fanns inte kvar. Jag for till Riksarkivet i Stockholm för att gå igenom konsulatarkivet, men hittar inget, bara anteckningar i en liggare från konsulatet. Men där finns samma bokstadskombination, kod, som på kuvertet. Vad som stod i brevet vet jag inte. Jag for till New York och besökte bland annat New York City Archives där en sorgsen bibliotekarie försökte hjälpa mig leta i ”Death Index”. Utan resultat. Jag var ute på Ellis Island och letade i databaserna, tillsammans med en ivrig bibliotekarie. Inget napp. Jag var på Brooklyn Historical Society, Brooklyn Public Library, jag traskade i mina förfäders fotspår för att med min egen kropp mäta avstånden. I en gammal telefonkatalog fann jag av en händelse att min farfar hade haft en spritbutik på Brooklyn. Huset som hyste det café och det hotell hans bror drev var rivet tillsammans med hela kvarteret för att ge utrymme åt ett gigantiskt komplex med arena och köpcentrum.

Och mycken tid har jag tillbringat hemma vid datorn och letat. Jag fann då bland annat en katalogpost från Library of Congress och kom Ludvigs manus på spåren. De hade bevisligen också skickats hem till Sverige, men åkt i papperskorgen som skräp! Nu fick jag napp och en budbil stannar en dag utanför min port med ett stort paket med kopior på manuskripten – en fars och en operett ”with a tragic ending”.

Jag har kvar noter och sökte upp expertis på Musikhögskolan i Malmö och fick ett utlåtande om kompositionerna, huruvida det rörde sig om ”god musik” det som Ludvig hade åstadkommit. Jag har ett stycke inspelat i min dator.

Och så finns där ett kort från Selma Lagerlöf som ombetts komma med utlåtande om ett filmmanus.

I flera brev och vykort stod det ”Hälsa Tekla!” Vem tusan var Tekla? Jag hittade henne i arkiven – hon bodde tillsammans med en av mina släktingar i 17 år. Två ogifta kvinnor som delade liv och hushåll. Ingen hade berättat om henne.

Sanningen

Det paradoxala är att ju mer fakta jag hittat med desto större ”osanning” har jag farit med i mitt skrivande. Kanske för att jag tagit död på myterna och försökt hitta en annan sanning, kanske närmare verkligheten. När mycket av den officiella historien visade sig vara falsk så

öppnade sig också möjligheten att hantera materialet friare. Att använda mina släktingar som förlagor, utnyttja mig av spridda sanningskorn som brev och foton, och utefter dessa fabulera på efter eget huvud.

En annan är aspekt, nog så viktig, är läsaren! För denne spelar det ju ingen roll hur sanningsenlig jag är om det är ”en god historia”. Annars blir det ju en tradig släktkrönika som mest ska ge glans åt eftermälet. Jag ser romanskrivandet som en fors som strömmar fram där jag kan hoppa från sten till sten – fakta – och däremellan låta vattnet – berättelsen – strömma fritt. Men jag kan inte komma ifrån att jag har relationer till mina romanfigurer; de är min farfar, hans bröder och systrar. Och två har jag själv mött när jag var barn. För att på något sätt ”dokumentera” sanningskornen så tittar jag som författare fram i små korta kommentarer. Och då känner jag mig också bekvämare i berättandet. Journalistränderna går aldrig att tvätta ur helt och hållet.

Hur har andra gjort?

Nog är det så att de flesta fiktionsförfattare på något sätt använder sig av verkligheten. Jag intervjuade en gång Göran Tunström som då sa att allt han skrev har hänt – att det är sant. Så är det. Vi bär med oss våra historier och upplevelser. (Biblioteksbladet 1987)

Birgitta Stenberg skriver i sin sista bok som nyligen gavs ut postumt:

”Att skriva romaner är en fullständigt orimlig syssla som borde förbjudas. Själva uttrycket innebär att man får fantisera och brodera hur vilt man vill. Själv har jag skrivit en självbiografisk serie på sex böcker. Den är sann men eftersom en sanning är en totalt personlig upplevelse av verkligheten kan andra ha en helt annorlunda syn på det skildrade. Därför kallar jag dessa böcker romaner.” (”Skriver mig ut ur världen”, Nordstedts 2014)

Fredrik Sjöberg följer i ”Flyktkonsten” spåren efter konstnären Gunnar Mauritz Widforss ”en slätkammad akvarellmålare med vackra landskap som sin specialitet” och skriver:

“Rädd att berätta för mycket, eller för litet. Det mesta jag vet om Gunnar är funnet i brev och i andra dolda källor, varav somliga mycket privata. Hemligheter. Tvivel. Vem är jag att gräva i detta?” Och på ett annat ställe anger han att: ”... familjelegender har en tendens att med åren anta mytens form, ...”

I sökandet inbegriper Fredrik Sjöberg sig själv, sina efterforskningar, men gör även utflykter i närliggande ämnesområden, som till en början kan te sig långt från Widforss, men så småningom landar i just hans liv. Det är en spännande och lärorik läsning som bit för bit lägger de ena skärvan till den andra och som till slut avbildar en människa. ("Flytkonsten" Nya Doxa 2006)

I "Den umbärliga" försöker Sigrid Combüchen tränga in bakom fenomenet Ida Bäckman, författare, journalist och äventyrerska som stod på tå för Gustaf Fröding och Semla Lagerlöf, en besvärlig person lätt att ondgöra sig över och förlöjliga och som enligt baksidestexten har den svenska litteraturhistoriens sämsta rykte. "Föraktet biter sig fast i hennes biografi och glimmar till nästan var gång namnet nämns. Under hundra år har det traderats. Sådant som har berättats på samma sätt om och om igen blir som en etablerad sanning. Det är en bakgrund till boken jag skriver." Combüchen vrider och vänder på alla brev, historier, foton, reportage och böcker av Bäckmans hand och konstaterar i slutet av boken: "Varför blev det inte en roman om Ida Bäckman istället för denna meandrande, letande, pusslande och spekulativa sanningstrevan? Därför att Ida Bäckman för egen hand och andras blivit en fiktion i sig och det bar mig emot att tapetsera på tapet. Och när jag vände mig i olika väderstreck för att hitta en form för materialet var det denna som blev." ("Den umbärliga" Norstedts 2014)

Yvonne Hirdman har skrivit en biografi om sin mamma "Den röda grevinnan" där hon i baksidestexten skriver: "... Varsamt har jag byggt upp denna mamma igen. Naturligtvis är hon färgad av mig, men jag har inte diktat hennes liv. Jag har letat reda på det i gamla dagböcker, brev, skilsmässodokument, Kominterns kaderakter, memoarer, foton, vykort ..." Boken är faktaspäckad och väldokumenterad, men jag upplevde när jag läste boken att mamman skymms av det dokumentära, att jag inte riktigt lär känna henne. Hirdman är en kunnig historiker, men jag hade önskat att hon hade vågat ta av sig historieglassögonen och istället krupit in i mammans själ och kropp. ("Den röda grevinnan. En europeisk historia. Ordfront 2010)

"Författaren kan hjälpa verkligheten att få syn på sig själv" är rubriken på Patrick Modianos Nobelföreläsning. Bland annat säger han: "När man läser en författarbiografi upptäcker man ibland någon viktig händelse som präglade författaren i barndomen och blev som en matris för hans kommande verk, en händelse som i olika skepnader går igen i hans böcker utan att han alltid är klart medveten om det." Lite längre fram konstaterar Modiano att så är det även

för honom. Som barn lämnades han bort av sina föräldrar till andra människor, vilka de var har han inte lyckats identifiera eller de platser där de bodde: ”Viljan att lösa gåtor och genomsåda mysterier gav mig lust att skriva, som om skrivandet och *fantasin* (min kursivering) kunde hjälpa mig att äntligen hitta svaren.” Modiano samlar på telefonkataloger och adressböcker. ”Det är en svindlande känsla att titta i dessa gamla kataloger och inse att ingen skulle svara på numret längre.” Dessa kataloger och adressböcker väckte Modianos lust att skriva. ”Man behövde bara välja ut en abonnent bland hundratusen andra, stryka under namnet, adressen och telefonnumret med blyertspenna och föreställa sig hur den okändas liv hade varit.” Modiano fick sitt pris med motiveringen ” för den minneskonst varmed han frammanat de ogripbaraste öden”. (Svenska Dagbladet 8 december 2014)

Det vore förmätet att jämföra sig med en Nobelpristagare men jag tror Modiano sätter fingret på det sätt jag försöker skriva – att använda *fantasin* för att göra ett människoöde begripligt. I mitt fall är det mina släktingar. Den absoluta sanningen står skriven i stjärnorna, jag har försökt göra så gott jag kan i min dator. Min ambition är att mitt nästa projekt ska vara taget rakt ut ur luften – jag tvivlar på att det går.